

УДК 17.022:316.7

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.62.18>

ФІЛОСОФІЯ ТЕХНІКИ: ЯК ТЕХНОЛОГІЇ ТРАНСФОРМУЮТЬ СУСПІЛЬНУ СВІДОМІСТЬ ТА МОРАЛЬНІ ОРІЄНТИРИ

Михайло Палагнюк

*Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу,
кафедра суспільних наук
вул. Карпатська, 15, 76019, м. Івано-Франківськ, Україна*

У статті здійснено комплексний філософський аналіз техніки як фундаментального феномена сучасної цивілізації, розглянутого в антропологічному та онтологічному вимірах. Автор підкреслює, що техніка перестала бути лише інструментом у руках людини й набула статусу самостійного чинника, який визначально впливає на суспільну свідомість, моральні орієнтири та систему культурних цінностей. У роботі висвітлюються механізми відтворення техніки, її взаємозв'язки з людським буттям, а також специфіка трансформацій, що виникають унаслідок інтеграції технологічних інновацій у структури соціального життя. Особливу увагу приділено проблематиці «віртуалізованої свідомості» як нової форми колективної ментальності, що формується під впливом цифрових технологій, глобальних інформаційних потоків та соціогуманітарних практик.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що технологічний розвиток ХХІ століття (штучний інтелект, біоінженерія, роботизація, мережеві комунікації) не лише змінює економіку та соціальні відносини, але й безпосередньо впливає на духовність, систему цінностей та етичні орієнтири людства. Це потребує формування нових філософських підстав для осмислення співвідношення між техносферою та гуманістичними ідеалами.

Мета статті полягає у визначенні характеру впливу сучасних технологій на суспільну свідомість і моральні орієнтири, а також пошуку можливостей розроблення концепції «етики відповідальності» як стратегії протистояння ризикам техногенної цивілізації. У статті також аргументовано тезу про необхідність інтеграції філософії техніки з етикою відповідальності, що передбачає розроблення стратегій, здатних збалансувати науково-технічний прогрес і духовний розвиток людства. Водночас робота спирається на сучасні гуманітарні концепції соціогуманітарних технологій (Hi-Hume), які інтерпретуються як механізми регуляції комунікацій та конструювання колективних уявлень.

Практичне значення статті полягає в тому, що отримані результати можуть бути використані для розроблення освітніх програм з філософії, культурології та етики, а також для формування гуманітарних стратегій у сфері державної політики та соціального управління. Висновки статті відкривають можливості для подальших міждисциплінарних досліджень феномена техніки на перетині філософії, соціології, психології та інформаційних наук.

Ключові слова: філософія техніки, антропологічний вимір, онтологічний статус техніки, техносфера, соціогуманітарні технології, суспільна свідомість, віртуалізована свідомість, етика відповідальності, моральні орієнтири, цифровізація, гуманістичні цінності.

Філософія техніки є однією з ключових галузей сучасної філософської думки, яка зосереджена на осмисленні сутності, функцій та наслідків технічного прогресу для людини і суспільства. Техніка виступає не лише сукупністю матеріальних артефактів чи інструментів, але й цілісною системою знань, практик та символічних форм, що формують нові соціальні та культурні реальності. У цьому контексті особливого значення набуває проблема впливу технологій на суспільну свідомість і моральні орієнтири, адже саме тут окреслюються перспективи подальшого розвитку цивілізації.

Технічний розвиток сьогодні визначає майбутнє людства. Штучний інтелект, біоінженерія, роботизація та глобальні інформаційні мережі змінюють не лише соціально-економічні процеси, але й систему моральних координат. Це ставить перед сучасною наукою завдання вироблення етичних і філософських орієнтирів, здатних забезпечити гармонійний розвиток техносфери та суспільства. Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю глибшого осмислення механізмів впливу технологій на свідомість, культуру та духовність людини.

Мета статті – з'ясувати, яким чином технології впливають на суспільну свідомість та моральні орієнтири, а також визначити філософські підстави для формування етики відповідального використання техніки.

Завданням дослідження є аналіз онтологічного та антропологічного статусу техніки з виявленням її місця у структурі людського буття. Необхідно розкрити, яким чином сучасні технології впливають на трансформацію суспільної свідомості та моральних орієнтирів. Окрему увагу слід приділити виявленню етичних проблем, що виникають у зв'язку з розвитком новітніх технологій. Завершальним завданням є окреслення перспектив розвитку філософії техніки як інструмента гармонізації взаємин між технічним прогресом і гуманістичними цінностями.

Наукова новизна полягає у спробі комплексного аналізу впливу технологій на суспільну свідомість крізь призму філософії техніки. У статті запропоновано концептуальне бачення «віртуалізованої свідомості» як нового стану суспільної ментальності, що формується під впливом цифрових технологій та інформаційних потоків. Також обґрунтовано необхідність розроблення концепції «етики відповідальності» як стратегічної відповіді на виклики техногенної цивілізації.

Філософське осмислення техніки має багату історію. Ще античні мислителі (Платон [3], Аристотель [8]) розглядали техне як форму діяльності, що відрізняє людину від інших істот. У новий час Ф. Бекон і Р. Декарт пов'язували технічний розвиток з підкоренням природи. У XX столітті проблеми техніки стали предметом досліджень М. Гайдеггера, який розкрив її як спосіб розкриття буття [1], а також Ж. Еллюля, що критикував «автономність технічної системи» [5]. Сучасні підходи (О. Терешкун [9], В. Мельник [6], О. Дольська [4], О. Алієва [2]) акцентують увагу на взаємозалежності техніки, комунікацій та етики відповідальності. Незважаючи на значну кількість напрацювань, недостатньо дослідженим залишається питання взаємодії технологій з моральними орієнтирами у контексті цифровізації.

Техніка посідає визначальне місце в житті людини, адже вона не лише звільняє її від залежності від природного середовища, але й надає нових форм автономії та відповідальності за власне існування. Опановуючи технічні засоби, людина отримує можливість розширювати горизонти діяльності, трансформувати навколишню дійсність відповідно до власних потреб і цілей, що уможливорює поступове саморозгортання людського буття. Саме тому техніка потребує ґрунтовного філософського аналізу, який дає змогу визначити її онтологічний статус та окреслити специфіку взаємовідносин між технікою і людиною.

З антропологічної точки зору техніка є продовженням і водночас втіленням людського розуму, волі та цілепокладання. На відміну від інших живих істот, людина здатна не лише адаптуватися до середовища, але й цілеспрямовано трансформувати його відповідно до власних потреб. Це перетворення здійснюється завдяки технічним засобам, які виступають об'єктивованими формами людської свідомості [7, с. 156].

Онтологічний статус техніки полягає у її подвійній природі: з одного боку, вона є об'єктивною реальністю, матеріальною частиною світу, а з іншого – носить відбиток

суб'єктивності людини, її мислення та цінностей. Саме тому техніка не є нейтральним феноменом: вона завжди втілює певні смисли, ідеали та інтереси свого творця.

Техніка перестала бути лише інструментом і перетворилася на чинник, що формує спосіб мислення. Масові комунікації, інтернет і цифрові технології змінили моделі сприйняття інформації, спілкування та ідентичності. Виникла феноменологія «віртуального світу», де межа між реальним і віртуальним стирається, а суспільна свідомість дедалі більше інтегрується у цифрові простори. Це породжує нові форми колективного мислення, але водночас сприяє інформаційним маніпуляціям та знеціненню критичного мислення.

У сучасному гуманітарному дискурсі техніка постає не лише як інструментальний засіб задоволення практичних потреб людства, але й як фундаментальний феномен культури, що вимагає ретельного філософського осмислення. Недарма підкреслюється, що саме гуманітарні науки прагнули осягнути зміст і сутність техніки, тоді як сама техніка ніколи не прагнула осягнути гуманітарний контекст суспільного життя. Така асиметрія у сприйнятті свідчить про те, що техніка, попри свою прикладну й утилітарну функціональність, стає носієм глибинних антропологічних і онтологічних смислів.

Гуманітарно-науковий дискурс техніки нерозривно пов'язаний з її антропологічною природою. У техніці людина зустрічається сама із собою, зі своїми намірами, задумами й ідеями, але вже в об'єктивованій, відчуженій формі технічної реальності. Інакше кажучи, техніка постає своєрідним дзеркалом людського духу, у якому фіксується все різноманіття людських прагнень і проєктів, трансформованих у предметно-матеріальну чи технологічну форму [9, с. 44].

Історично людська природа осмислювалася через ідею створення за образом і подобою Бога, що слугувало еталоном для визначення меж і спрямованості людського вдосконалення. Проте сучасна доба відмовляється від такого взірця, і вдосконалення людини набуває характеру практично безмежного експерименту, позбавленого апіорних орієнтирів. Це становить загрозу втрати ідентичності та переходу до якісно нової форми буття, яку можна окреслити поняттями технологічної чи антропологічної сингулярності. У цьому контексті антропологія техніки фіксує небезпечний розрив між онтологічною стабільністю людської природи та експоненційним розвитком технічних інновацій [9, с. 45].

Модерністські ідеї, що започаткували процес радикальної технізації буття, у поєднанні з постмодерністською відмовою від природи як первинного середовища існування людини, призвели до формування нової реальності, в якій штучне повністю заміщає природне. Якщо раніше біосфера виступала базовою субстанцією буття, то нині її місце дедалі очевидніше займає техносфера. У межах цієї парадигми людина перестає бути винятково суб'єктом, натомість набуває ознак сингулярності, що свідчить про втрату традиційної онтологічної цілісності [9, с. 45].

Водночас виявляється, що людина є недостатньо готовою до духовної інтенції у власному розвитку. Її діяльність дедалі рідше співвідноситься з Абсолютом чи універсальними духовними критеріями, а все частіше визначається суто утилітарними й прагматичними імперативами. Внаслідок цього формується значний дисбаланс між стрімким науково-технічним прогресом та відставанням у сфері духовно-морального розвитку. Такий дисбаланс, у свою чергу, зумовлює появу кризових явищ, зокрема екологічних, культурних і соціальних катастроф, а також глобальних техногенних ризиків.

Принципово важливо усвідомлювати, що швидкість технологічних трансформацій не повинна перевищувати здатності людини, суспільства та культури до адаптації. Інакше технічний прогрес стає не стільки засобом розвитку, скільки джерелом загроз і руйнації. Проте йдеться не про повернення у доіндустріальний стан чи відмову від науково-техніч-

них досягнень. Навпаки, йдеться про необхідність вибудови нової стратегії розвитку, яка б поєднувала інноваційність технічного прогресу з гармонійним зростанням гуманітарної та духовної сфер.

Лише за умови такого балансу стане можливим перехід до більш вираженого етапу розвитку цивілізації. Орієнтація на духовність як на фундаментальний ґрунт дасть змогу уникнути багатьох потенційних ризиків, чіткіше визначити цілі й засоби майбутнього науково-технічного поступу та створити перспективи для формування нового гуманістично зорієнтованого образу людини. Філософія техніки у цьому сенсі постає не тільки як рефлексія над технічними досягненнями, але й як інструмент гармонізації взаємодії між прогресом і гуманістичними цінностями, що відкриває шлях до більш цілісного й усвідомленого розвитку людства.

У сучасному науковому дискурсі дедалі більшої уваги набуває категорія соціогуманітарних технологій (Hi-Hume), що постають як міждисциплінарний феномен на перетині гуманітарного знання та інструментарію техносфери. Їхня специфіка полягає в тому, що вони спрямовані не на матеріальне виробництво, а на конструювання соціальної реальності, регуляцію комунікацій та модифікацію колективної свідомості.

Ідея від звільнення машинного розуміння техніки обов'язково відіб'ється на формуванні нової людини, а саме: повинна сформуватися абсолютно нова людина, людина з новим баченням світу. Це технореволюціонери, носії нових ідей, що будуть змінювати світ [6, с. 52]. У цьому сенсі нова людина виступає як антропологічний прорив, здатний поєднувати технічну компетентність з глибинним філософським баченням світу, що виходить за межі механічного детермінізму.

Технореволюціонер – це суб'єкт, що, подібно до ніцшеанської надлюдини, здатний формувати власні цінності, переосмислювати сенс свого існування та активно впливати на структуру реальності. Він мислить системно, інтегруючи наукове знання, етичні принципи та інноваційні технології, і розуміє, що розвиток цивілізації можливий лише через синтез гуманістичних і технічних перспектив. Як надлюдина Ніцше перевершує обмеження традиційної моралі, так і технореволюціонер долає рамки утилітарного бачення техніки, перетворюючи її на засіб творчого самовираження та соціальної трансформації. Формування технореволюціонера передбачає розвиток нових когнітивних і моральних навичок: критичного мислення, інноваційного підходу, здатності до рефлексії та етичної саморегуляції. Технологія повинна не підкоряти людину, а служити розширенню її потенціалу. Технореволюціонер створює нову екологію свідомості, де інновація, відповідальність і творчість стають фундаментом буття, а світ сприймається не як механізм, а як мережа сенсів, що відкриває безмежні можливості для дії і самореалізації. Таким чином, нова людина-технореволюціонер є центральним агентом технологічно-філософської трансформації. Вона не лише змінює світ, але й формує новий тип цивілізації, де техніка стає не владою над людиною, а засобом розкриття її найвищого потенціалу – гармонії між прогресом, творчістю та гуманістичними цінностями. Це своєрідна надлюдина нашої епохи, що визначає майбутнє через свідоме поєднання технології і культури.

Техніка і створена ними технічна реальність відображають зворотний вплив на психіку і мислення людини. Людина продукує, «дає» нові знання, які в згорнутому вигляді наявні в кожному новому виробі. Люди ХХІ століття не можуть користуватися автомобілем без знання того, як він зроблений, не можуть здійснювати електронні платежі і покупки без елементарних знань інформаційних технологій. Техніка «змушує» нас весь час навчатися все в нових і нових для нас режимах і активізує діалог, як з нею, так і з практиками трансіндивідуального.

Незважаючи на наявність власної об'єктивної реальності, техніка як продукт людської творчості завжди несе в собі суб'єктивний відбиток свого творця. Вона є феноменом, можливим лише завдяки людині, і в повноті свого буття може бути досягнута виключно через призму людського. Це положення корелює з тезою античного філософа Протагора: «Людина є мірою всіх речей». У межах предметного світу саме техніка постає найбільш «людською» річчю, тому її сутність доцільно розкривати насамперед в антропологічному вимірі.

Техносфера розглядається як специфічний фрагмент біосфери, сутність якого полягає у глибокій трансформації природного середовища діяльністю людини через використання технічних засобів.

Розум виступає базовою характеристикою людського роду, що принципово відрізняє його від решти живих істот. Біологічна еволюція породила *Homo sapiens* як єдиний відомий вид, здатний бути носієм мислення та самосвідомості. Саме завдяки інтелектуальним здібностям людина створює інструменти праці, формує технологічні комплекси й організовує навколо себе особливий тип реальності – техносферу.

Етичний вимір технічного прогресу стає ключовим викликом сучасності. З одного боку, технології розширюють можливості людства – медична техніка рятує життя, цифрові системи забезпечують доступ до знань, штучний інтелект оптимізує виробництво. З іншого боку, постають нові моральні дилеми: відповідальність за автономні системи, небезпека технічної дегуманізації, загроза підміни цінностей користю та ефективністю. Питання свободи, гідності, справедливості набувають нових інтерпретацій у контексті техносфери.

Філософія техніки покликана формувати засади для етичного і соціально відповідального використання технологій. Вона має інтегрувати наукове знання з гуманістичними ідеалами, сприяючи гармонізації відносин між технічним прогресом і людським буттям. Ключовим завданням є вироблення концепції «етики відповідальності», яка б визначала межі допустимого втручання техніки у життя людини і суспільства [4, с. 14].

Технічний прогрес, що характеризується безпрецедентними темпами й масштабами, дедалі глибше проникає в усі сфери людського життя, трансформуючи економіку, культуру, політику, медицину, освіту та навіть базові уявлення людини про саму себе. У такій ситуації техніка вже не може розглядатися лише як інструмент чи нейтральний засіб: вона стає визначальним чинником соціальних змін, здатним як сприяти вдосконаленню людського буття, так і породжувати нові ризики та виклики.

У цьому контексті постає завдання інтеграції наукового знання з гуманістичними ідеалами. Філософія техніки має створювати інтелектуальні підвалини для гармонізації взаємодії між технічним прогресом і духовно-моральними цінностями. Йдеться про пошук балансу, що унеможливить дегуманізацію людини й редукцію її сутності до функціональних параметрів, заданих технологічними системами. Саме гуманістичний вимір здатний надати технічному розвитку орієнтації на благо людини, забезпечення її свободи, гідності та духовної повноти.

Центральним завданням у цій площині є вироблення концепції «етики відповідальності». Вона передбачає встановлення меж допустимого втручання технологій у людське життя та суспільні процеси. Технологічні інновації не можуть залишатися поза етичним контролем, оскільки наслідки їх застосування нерідко мають глобальний і довготривалий характер, виходячи за межі індивідуальних чи локальних рішень. «Етика відповідальності» має на меті сформувати універсальні принципи співвіднесення технічних можливостей з гуманітарними цінностями, а також розробити механізми попередження можливих загроз.

Отже, філософія техніки має виконувати роль своєрідного «посередника» між науково-технічним поступом і гуманістичними ідеалами. Вона не заперечує значення технічних

досягнень, але водночас наголошує на необхідності підпорядкування їх загальнолюдським цінностям. Така інтеграція дає змогу уникнути кризових явищ, пов'язаних з технологічною експансією, і сприяє формуванню цілісного, відповідального та гармонійного шляху розвитку цивілізації.

Список використаної літератури

1. Heidegger M. The Question Concerning Technology and Other Essays. New York: Harper & Row, 1977. 214 s.
2. Алієва О. Деякі міркування щодо моральних та етичних проблем розвитку техніки. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2017. Вип. 5. С. 12–21.
3. Аристотель. Метафізика / пер. з давньогр. Київ: Основи, 2001. 848 с.
4. Дольська О. Гуманістичний характер техніко-технологічного розвитку: pro et contra. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2016. № 1. С. 13–21.
5. Еллюль Ж. Техніка, або виклик століття. *Сучасна зарубіжна соціальна філософія*. Київ: Либідь, 1996. С. 25–57.
6. Мельник В. Філософія. Наука. Техніка: методолого-світоглядний аналіз: монографія. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. 592 с.
7. Михайловський Р. Антропологічний вимір феномену духовності: до проблеми концептуалізації. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2017. № 3. С. 155–165.
8. Платон. Держава / пер. з давньогр. Київ: Основи, 2005. 355 с.
9. Терешкун О. Філософія техніки в сучасному гуманітарно-науковому дискурсі. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія*. 2014. Вип. 1. С. 43–46.

PHILOSOPHY OF TECHNOLOGY: HOW TECHNOLOGY TRANSFORMS SOCIAL CONSCIOUSNESS AND MORAL GUIDELINES

Mykhailo Palahniuk

*Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas,
Department of Social Sciences
Karpatska St., 15, 76019, Ivano-Frankivsk, Ukraine*

The article provides a comprehensive philosophical analysis of technology as a fundamental phenomenon of modern civilization, considered in anthropological and ontological dimensions. The author emphasizes that technology has ceased to be just a tool in the hands of man and has acquired the status of an independent factor that decisively influences social consciousness, moral guidelines, and the system of cultural values. The work highlights the mechanisms of technology reproduction, its interrelationships with human existence, as well as the specifics of transformations that arise as a result of the integration of technological innovations into the structures of social life. Particular attention is paid to the issue of «virtualized consciousness» as a new form of collective mentality, which is formed under the influence of digital technologies, global information flows and socio-humanitarian practices.

The relevance of the study is due to the fact that the technological development of the 21st century (artificial intelligence, bioengineering, robotics, network communications) not only changes the economy and social relations, but also directly affects the spirituality, value system and ethical guidelines of humanity. This requires the formation of new philosophical foundations for understanding the relationship between the technosphere and humanistic ideals.

The purpose of the article is to determine the nature of the impact of modern technologies on public consciousness and moral guidelines, as well as to find opportunities for developing the concept of «ethics of responsibility» as a strategy for confronting the risks of technogenic civilization. The article also argues the thesis of the need to integrate the philosophy of technology with the ethics of responsibility, which involves the development of strategies capable of balancing scientific and technological progress and the spiritual development of humanity. At the same time, the work is based on modern humanitarian concepts of socio-humanitarian technologies (Hi-Hume), which are interpreted as mechanisms for regulating communications and constructing collective representations.

The practical significance of the article lies in the fact that the results obtained can be used to develop educational programs in philosophy, cultural studies and ethics, as well as to form humanitarian strategies in the field of public policy and social management. The conclusions of the article open up opportunities for further interdisciplinary research into the phenomenon of technology at the intersection of philosophy, sociology, psychology and information sciences.

Key words: philosophy of technology, anthropological dimension, ontological status of technology, technosphere, socio-humanitarian technologies, social consciousness, virtualized consciousness, ethics of responsibility, moral guidelines, digitalization, humanistic values.

Дата першого надходження рукопису до видання: 25.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.10.2025

Дата публікації: 23.12.2025